

S. ILIEVSKA,
LJ. SINADINOVSKA,
I. SPIREVSKA,
E. PETRUŠEVSKA

Obrada vune kalijumheksafluortitanatom (IV) u cilju zaštite protiv zapaljivosti

UDK 677.862.516.22 Originalni naučni rad

- Ispitivana je mogućnost primene K_2TiF_6 kao sredstva za zaštitu protiv zapaljivosti. Određeni su optimalni uslovi primene. Takođe, opisana je i analitička metoda za određivanje titana (IV) penetriranog u vuni.

TREATMENT OF WOOL POTASSIUM HEXAFLUORTITANATE — FLAME RESISTANT FINISHING

- The possibility of application K_2TiF_6 as flame retardant is examined. The optimum conditions of treatment were determined. Also, the analytical method of determination of Ti (IV) penetrated in wool is described

UVOD

Aktuelnost obrade protiv zapaljivosti vunelih tekstilnih materijala sastoji se u tome što vuna nalazi široku primenu u izradi čebadi, tepiha, dekorativnih tkanina i drugih proizvoda koji su u nekim zemljama zaštićeni protiv zapaljivosti (1, 2). Poznato je da će uskoro i u našoj zemlji biti donešeni takvi standardi koji će zahtevati određeni stepen zaštite protiv zapaljivosti.

Obrada tekstilnih materijala protiv zapaljivosti i gorenja postaje neophodna zbog toga, što nastaju velike štete kao rezultat lake zapaljivosti tekstilnih vlakana.

I pored velike ekspanzije hemijskih vlakana u tekstilnoj industriji, vuna je svojim kvalitetnim osobinama nezamenljiva za izradu najrazličitijih tekstilnih proizvoda.

Hemijska i morfološka struktura vunenog vlakna čine da vuna bude jedno od najstabilnijih vlakana u pogledu zapaljivosti (3, 4, 5). Vuna sadrži oko 16% N i 10—14% H_2O . U odnosu na druga vlakna vuna ima prednost zbog visoke temperature paljenja (iznad 843°K), visokog kiseoničnog indeksa, LOI (Limiting Oxygen Index), nisku toplotu sagorevanja (6).

Poznato je, da vunenno vlakno predstavlja prirodno makromolekularno jedinjenje, polimer aminokiselina, tj. belančevine poznate po imenu keratin. Glavne veze u keratinu su peptidne veze, a sporedne čine ostaci aminokiselina koje su međusobno povezane sonim, vodoničnim i cistijskim vezama.

Najnovija ispitivanja potvrđuju bilateralnu strukturu korteksa, odnosno postojanje orto- i para- korteksa (7). Zahvaljujući takvoj hemijskoj i morfološkoj strukturi, vuna se prema Preston-u topi na temperaturi nešto višoj od 533°K (8). Kod ove temperature vuna počinje istovremeno da se razgrađuje, a parakorteks ostaje nepromenjen. Prema drugim autorima, kod temperature od 528°K javljaju se strukturne promene u vunenom vlaknu. Ovome prethodi spori preobražaj poprečnih amidnih veza kod temperature 453°K, a već u intervalu 523—543°K nastaje kidanje disulfidnih veza. Na temperaturi 543°K počinje opšta pirolitička razgradnja.

Proces sagorevanja vlakana odvija se po različitim mehanizmima, uslovljeni prirodom vlakana kao i karakterom produkata termooksidacione destrukcije, zbog čega i ne postoji univerzalni postupak zaštite tekstilnih vlakana i materijala od zapaljivosti. Međutim, veći deo savremenih apreturnih postupaka obrade tekstilnih materijala u cilju smanjenja njihove zapaljivosti baziraju se na primeni različitih antipirena koji u svom sastavu sadrže fosfor, azot i halogene elemente (9). Za vunenno vlakna, koja spadaju među najstabilnija, sreću se kao retarderi i neki organometalni kompleksi među kojima i K_2TiF_6 .

Ispitivanje Benisek-a (10, 11, 12) potvrđuju da su titanovi kompleksi efektivniji od cirkonijumovih verovatno zbog lakše penetracije. Ovo je razlog zbog čega se naša ispitivanja odnose na primenu K_2TiF_6 u obradi vune protiv zapaljivosti a u cilju ispitivanja je određivanje optimalnih uslova obrade, kao i utvrđivanje najpogodnije analitičke metode za određivanje vezanog titana u obrađenim uzorcima.

Autori su saradnici Tehnološko-metalurškog fakulteta i Prirodno-matematičkog fakulteta, Skopje.

EKSPERIMENTALNI DEO

Za ispitivanje je upotrebljeno vuneno vlakno (domaća vuna II klasa) i vunena tkanina sledećih karakteristika:

vuneno vlakno:

finoća:	12,24 dtex
apsolutna jačina:	21,45 cN
relativna jačina:	1,62 cN
izduženje:	38,69 %

vunena tkanina:

površinska masa:	195,13 gm ⁻²
jačina kidanja:	
osnova	450 cN
potka	380 cN
izduženje:	
osnova	47,3 %
potka	33,3 %
gustina:	
osnova	21,7 ž/cm
potka	19,0 ž/cm

Stepen zaštite od zapaljivosti određivan je primenom vertikalnog testa (13) na osnovi: vreme paljenja, vreme gorenja, dužina gorenja. Uporedo je određivan i sadržaj titana obrađenih uzoraka primenom spektrofotometrijske metode.

Postupak za određivanje sadržaja titana je analogan postupak određivanja titana u biomaterijalima (14).

Količina od 2,0 g suvog uzorka u platinskoj zdeli (obrađeni uzorci vune K₂TiF₆-om, sušeni u toku 2 sata na 403°K) spale se i žare na temperaturi 1093°K u toku 2 sata i ponovo mere. Ostatak pepela rastvara se u konc. H₂SO₄ i isparava do potpunog odstranjenja jakog pušenja. Postupak se ponavlja tri puta, a zatim se ostatak rastvara u konc. H₂SO₄ razređuje do postizanja kiselosti 1 mol/dm³ i kuva do potpunog odstranjenja H₂S.

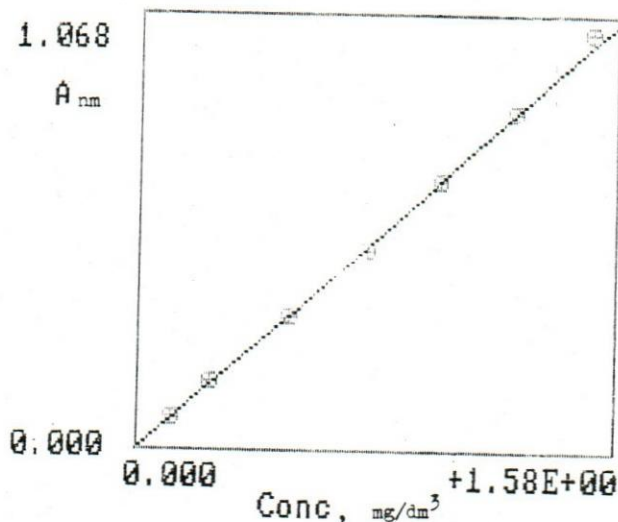
Ostatak se rastvara u 5 cm³ H₂SO₄ (1:20) i dopunjava do 100 cm³ destilovanom vodom.

Spektrofotometrijsko određivanje sadržaja titana vrši se na taj način, što se u kalibrisanom sudu od 25 cm³ uzima 5 cm³ ispitivane probe, do-

daje 3 cm³, 3% H₂O₂ i dopunjuje do oznake destilovanom vodom. Nastaje žuto obojenje i vrši se brzo spektrofotometrijsko merenje (u toku 3—5 min.), kako ne bi došlo do razgradnje titanovog kompleksa.

Spektrofotometrijska merenja vršena su na spektrofotometru HP- 8452A Diode Array Spectrofotometer, na talasnoj dužini 406 nm.

Kalibraciona kriva konstruisana na osnovu standardnih rastvora K₂TiF₆ i prikazana je na slici 1.

Sl. 1 - Kalibraciona kriva

Sadržaj titana u ispitivanim uzorcima je ocenjen pomoću navedene kalibracione krive.

Obrada vunelog vlakna i vunene tkanine izvedena je različitom koncentracijom K₂TiF₆ (4, 6 i 8% u odnosu mase supstrata) u kiseloj sredini (pH = 2 i pH = 4). Podešavanje kiselosti vrši se razblaženom sirćetnom kiselinom. Varijana je, takođe, i temperatura obrade (293° i 318°K), dok vreme obrade u svim slučajevima iznosi 30 min., a modul banje je 1:30. Sušenje se izvodi na temperaturi 398°K do konstantne mase.

REZULTATI I DISKUSIJA

Benisek je u laboratorijama IWS-a napravio veliki broj ispitivanja koja se odnose na primenu organometalnih jedinjenja, među kojima i kalijumheksafluortitanat, kao retardera (6, 10—12). Stepem iscrpljenja titanovog jedinjenja u ovim radovima, uglavnom, se prati preko reakcija titana (IV) i H₂O₂, pri čemu nastaje žuto obojenje kao rezultat formiranja pertitanove kiseline, dok je kao direktna indikacija o količini vezanog titana za vunu uzet sadržaj pepela. Utvrđeno je da sadržaj pepela (TiO₂) u vuni obrađenoj titanovim jedinjenjima treba da bu-

de 0,4 — 0,5%, što odgovara horizontalnom testu i 0,9 — 1,1%, da odgovara vertikalnom testu (12).

U ovom radu spektrofotometrijski postupak određivanje titana u biomaterijalima pomoću H_2O_2 (14) je modifikovan i pojednostavljen. Naime, pokazalo se da prisustvo mikrokoličina drugih elemenata u vuni ne utiče na navedenu reakciju, pa nije potrebno prethodno odvajati titan pomoću kupferona. Takođe, našli smo da je tačnost ovakvog direktnog određivanja Ti (IV) u granicama tačnosti spektrofotometrijske metode.

Određeni su i optimalni uslovi obrade kalijumheksafluortitanatom. U tabelama 1, 2, 3 i 4 su prikazani rezultati određivanja titana u uzorcima vune obrađeni rastvorima K_2TiF_6 , različitih koncentracija (4, 6 i 8%) kod pH = 2 i pH = 4, na temperaturi 293° i 318°K.

Rezultati iz tabela 2, 3 i 4 ukazuju da se povećanjem kiselosti banje povećava količina vezanog titana. To bi moglo poslužiti i kao potvrda pretpostavljenom mehanizmu vezivanja (6):

Pretpostavlja se da u kiseloj sredini negativno nabijeni TiF_6^{2-} joni reaguju sa pozitivnim NH_3^+ jonima vune, a vezani heksafluortitanat u vlaknu, verovatno, pranjem hidrolizuje i prelazi u $TiOF_2$. Zagrevanje na temperaturi 593°K formira se titanilfluorid jedinjenje za koje se smatra da vrši zaštitu protiv zapaljivosti.

Rezultati ispitivanja, takođe, ukazuju da povećanjem temperature dolazi do većeg iscrpljenja titana.

Iz tabele 1 se može zaključiti da povećanjem koncentracije K_2TiF_6 raste količina vezanog titana u vunenom vlaknu. Iz iste tabele se jasno vidi da iskorišćavanje titana u datim uslovima obrade varira od 44,93% do 76,43%, odnosno da je iskorišćenje najveće u slučaju obrade uzoraka 6% K_2TiF_6 kod pH = 2 i temperature 318°K (u ovom slučaju iskorišćenje je 76,43%).

Na taj način, rezultati ispitivanja sadržaja titana, kao i rezultati vertikalnog testa (tabela 5) ukazuju da su to i optimalni uslovi obrade.

Na osnovu naših ranijih ispitivanja (15) utvrđeno je da su promene mehaničkih svojstava obrađenih uzoraka takvi, da u toku obrade ne dolazi do velikih oštećenja vunenog vlakna, odnosno obrađeni uzorci kalijumheksafluortitanatom zadržavaju svoju upotrebnu vrednost. Međutim, naša ispitivanja, kao i neka ranija ispitivanja ukazuju na to da nastaje izvesno požučenje vunenih tekstilnih materijala stajanjem, što ograničava mogućnost ove obrade za neobojene vunene materijale ili za svetlije nijanse obojenih proizvoda.

ZAKLJUČAK

Kao rezultat navedenih ispitivanja su određeni optimalni uslovi obrade tj. uslovi u kojima je iskorišćenje K_2TiF_6 kao retardera najveće uz postizanje zadovoljavajućeg stepena zaštite od zapaljivosti.

Takođe se može izvesti zaključak da je modifikirani postupak spektrofotometrijskog određivanja titana u vunanim tekstilnim materijalima pogodan način za kvantitativno određivanje vezanog titana u vuni.

Tabela 1.

Sadržaj titana u obrađenim uzorcima vune K_2TiF_6

obrada	A _{4c}	sadržaj vezanog Ti, %	iskorišćenje Ti, %
4% K_2TiF_6 pH = 2 T = 293 K	0.322	0.485	68.31
4% K_2TiF_6 pH = 2 T = 318 K	0.349	0.526	74.09
4% K_2TiF_6 pH = 4 T = 293 K	0.212	0.319	44.93
4% K_2TiF_6 pH = 4 T = 318 K	0.269	0.408	56.75
6% K_2TiF_6 pH = 2 T = 293 K	0.452	0.688	63.94
6% K_2TiF_6 pH = 2 T = 318 K	0.541	0.814	76.43
6% K_2TiF_6 pH = 4 T = 293 K	0.300	0.451	42.36
6% K_2TiF_6 pH = 4 T = 318 K	0.326	0.491	46.10
8% K_2TiF_6 pH = 2 T = 293 K	0.589	0.887	62.47
8% K_2TiF_6 pH = 2 T = 318 K	0.608	0.916	64.51
8% K_2TiF_6 pH = 4 T = 293 K	0.619	0.932	65.63
8% K_2TiF_6 pH = 4 T = 318 K	0.695	1.046	73.33

Tabela 5.

Vertikalni test gorenja vunene tkanine

obrada	vreme palenja, s	vreme gorenja, s	dužina gorenja, cm
neobrađena	6	19	gori po celoj dužini, 17 cm
4% K_2TiF_6 pH = 2 T = 293 K	12	10	gori srednji deo uzorka, 8,7 cm
4% K_2TiF_6 pH = 2 T = 318 K	13	8	gori srednji deo uzorka, 6,3 cm
4% K_2TiF_6 pH = 4 T = 293 K	10	18	gori srednji deo uzorka, 17 cm
4% K_2TiF_6 pH = 4 T = 318 K	11	15	gori srednji deo uzorka, 13 cm
6% K_2TiF_6 pH = 2 T = 293 K	16	4	gori srednji deo uzorka, 1,2 cm
6% K_2TiF_6 pH = 2 T = 318 K	18	6	gori srednji deo uzorka, 1,0 cm
6% K_2TiF_6 pH = 4 T = 293 K	14	8	gori srednji deo uzorka, 3,0 cm
6% K_2TiF_6 pH = 4 T = 318 K	15	10	gori srednji deo uzorka, 4,5 cm
8% K_2TiF_6 pH = 2 T = 293 K	20		gori samo u prisustvu plamena
8% K_2TiF_6 pH = 2 T = 318 K	25		gori samo u prisustvu plamena
8% K_2TiF_6 pH = 4 T = 293 K	27		gori samo u prisustvu plamena
8% K_2TiF_6 pH = 4 T = 318 K	29		gori samo u prisustvu plamena

Tabela 2.

Sadržaj Ti (IV) u uzorcima vune obrađeni 4% K_2TiF_6 , %

T, K	pH	pH = 2	pH = 4
293		0.485	0.319
318		0.526	0.403

Tabela 3.

Sadržaj Ti (IV) u uzorcima vune obrađeni 6% K_2TiF_6 , %

T, K	pH	pH = 2	pH = 4
293		0.688	0.451
318		0.814	0.491

Tabela 4.

Sadržaj Ti (IV) u uzorcima vune obrađeni 8% K_2TiF_6 , %

T, K	pH	pH = 2	pH = 4
293		0.887	0.932
318		0.916	1.046

LITERATURA:

- Proposed Flammability Standard for Mattresses (DOL. PFF, 4-7) Federal Register, 1971, 36, No. 175, 18096
- Motor Vehicle Safety Standard, Federal Register, 1971, 36, No. 5, 290
- G. C. Tesero and C. H. Meiser, *Tex. Res. J.*, 40, 430, 1970
- E. R. Koswel, *Tex. Chem. Col.*, 4, 33, 1972
- P. Perrot, *Tex. Chim.*, 27, No. 7-8, 20, 1971
- P. G. Gordon, Mc Mahon, D. T. W. Stephans, *Tex. Res. J.*, 10, 699-711, 1977
- M. Hario and T. Kondo, *Tex. Res. J.*, 23, 373, 1963
- W. G. Kuryla, *Flame Retardancy of Polymeric Materials*, New York, vol. 1, 483, 1973
- Z. Kozinda, I. Gorbačeva, E. Surova, L. Suhova, *Metodi polučenja tekstilnih materijalov so specijalnim svojstvama antimikrobnimi i ognезastitnimi*, Preprobgizdat, 1988
- L. Benisek, *J. Soc. Dyrs. Col.*, 87, 277, 1971
- L. Benisek, *Melliand Textilber.*, 53, 931, 1972
- L. Benisek, *Textilveredlung*, 8, 318, 1973
- Standard DIN. 54336
- E. B. Sandell, *Colorimetric Determination of Traces of Metals*, Interscience Publishers, New York, 1950
- S. Ilievska i sur., *Tekstilstvo*, 1, 19, 1989

Rad primljen 12. 04. 1991.